

STRESZCZENIE

Celem rozprawy jest opracowanie metod wyodrębniania, analizy i opisu wielowyrzowych struktur języka mówionego o funkcji fatycznej i emotywniej w języku polskim, rosyjskim i czeskim. Punktem odniesienia stała się obserwacja, że tradycyjna leksykografia – zarówno jednojęzyczna, jak i przekładowa – w ograniczonym stopniu rejestruje formy złożone charakterystyczne dla komunikacji ustnej, ponieważ koncentruje się na pojedynczym wyrazie jako podstawowej jednostce opisu słownikowego.

Problem ten, obecny od dawna w badaniach frazeologicznych i leksykograficznych, wynika z trudności związanych z wyznaczeniem granic takich konstrukcji, ich wariantowością, wieloznacznością oraz marginalizacją języka mówionego. W pracy za jednostkę wielowyrzową uznaje się *reprodukt*, rozumiany – zgodnie z ujęciem Wojciecha Chlebdy – jako utrwalona jednostka języka, wyodrębniana z tekstów na podstawie jej regularnej odtwarzalności i pełniąca funkcję werbalizatora intencji nadawcy. Rozprawa podejmuje próbę wypełnienia tej luki poprzez opis i klasyfikację reproduktów fatycznych i emotywnych oraz próbę ustalenia ich ekwiwalentów przekładowych z wykorzystaniem zasobów korpusowych i pozakorpusowych.

Materiał badawczy został głównie pozyskany z NKJP, NKJR, NKJCz, korpusu MoncoPL oraz korpusu równoległego InterCorp. Zastosowanie tych narzędzi umożliwiło empiryczne wyodrębnienie jednostek wielowyrzowych w autentycznych kontekstach oraz ich porównanie w trzech językach. Szczególną rolę w tym procesie odegrały korpusy równoległe, pozwalające na badanie ekwiwalentów tłumaczeniowych z uwzględnieniem kryterium sytuacyjności i funkcji pragmatycznej. Jako uzupełnienie wykorzystano źródła pozakorpusowe, takie jak słowniki jednojęzyczne i przekładowe oraz materiały pochodzące z internetu (m.in. fora i portale językowe). W pracy przyjęto kryterium, że korpus stanowi podstawę badań i narzędzie wspomagające proces analizy, jednak nie pełni funkcji instancji rozstrzygającej. Dane korpusowe wymagają konfrontacji z innymi źródłami i interpretacji w szerszym kontekście leksykograficznym.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-analityczny.

Część pierwsza (rozdziały 1–5) obejmuje zarys teoretyczny, omówienie narzędzi badawczych, stan badań nad leksykografią jednojęzyczną i przekładową w Polsce, Rosji i Czechach oraz podstawowe założenia dotyczące rozumienia jednostki wielowyrzowej, reprodukowalności i lingwistyki korpusowej.

Część druga (rozdziały 6–8) ma charakter badawczy – przedstawiono w niej metody wyodrębniania wielowyrazowych jednostek języka mówionego (m.in. metodę słownikowo-kolokacyjną, synonimiczną i tłumaczeniową) oraz metody ustalania ich ekwiwalentów tłumaczeniowych z wykorzystaniem korpusów równoległych czy materiału audiowizualnego.

Zwieńczeniem pracy jest koncepcja autorskiego słownika polsko-rosyjskiego i polsko-czeskiego, obejmująca propozycję makrostruktury i opisu artykułu hasłowego. Opracowanie to stanowi efekt połączenia rozwiązań wypracowanych w dotychczasowej leksykografii z autorskimi, nowatorskimi ujęciami, dostosowanymi do specyfiki języka mówionego i możliwości opracowania elektronicznego. Rezultaty przeprowadzonych badań potwierdzają, że język mówiony, mimo iż bywa marginalizowany w tradycyjnych opisach leksykograficznych, stanowi cenne źródło utrwalonych i regularnie odtwarzanych struktur wielowyrazowych, będących nieodłącznym elementem codziennej komunikacji. Wykorzystanie metod korpusowych umożliwiło identyfikację tego typu jednostek oraz wskazanie ich potencjalnych odpowiedników przekładowych. Należy jednak zauważyć, że zasoby tekstów mówionych w korpusach są ograniczone, a część z nich stanowią materiały stylizowane na język ustny. Mimo to korpusy niezmiennie pozostają wartościowym narzędziem wspomagającym proces poszukiwania i weryfikacji jednostek, umożliwiającym formułowanie wstępnych hipotez dotyczących ich funkcjonowania i ekwiwalencji w innych językach.

Rozprawa porusza wiele zagadnień leksykografii przekładowej, frazematyki i lingwistyki korpusowej, proponując nowy model opisu wielowyrazowych jednostek języka w ujęciu międzyjęzykowym i translatorycznym.